

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

اینجانب امید کریمی به شماره دانشجویی ۸۷۱۱۵۱۰۹ دانشجوی رشته تحقیق در ارتباطات مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد تأیید می‌کنم کلیه نتایج این پایان‌نامه حاصل کار اینجانب و بدون هر گونه دخل و تصرف است و موارد نسخه‌برداری شده از آثار دیگران را با ذکر کامل مشخصات منبع، ذکر کرده‌ام. در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق، به تشخیص دانشکده صداوسیما مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، ضوابط و مقررات آموزشی، پژوهشی و انضباطی ...) با بنده رفتار خواهد شد و حق هرگونه اعتراض درخصوص احقاق حقوق مکتسب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش سلب می‌کنم. در ضمن مسئولیت هرگونه پاسخگویی به اشخاص، اعم از حقیقی و حقوقی مراجع ذیصلاح اعم از اداری و قضایی، به عهده این جانب خواهد بود و هیچ‌گونه مسئولیتی در این خصوص بر عهده دانشکده نخواهد بود.

نام و نام خانوادگی: امید کریمی

امضاء و تاریخ:

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان‌نامه تحصیلی دانشجویان دانشکده صداوسیما، مبین بخشی از فعالیت‌های علمی-پژوهشی دانشکده است. بنابراین به‌منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشکده، دانش‌آموختگان این دانشکده نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می‌شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان‌نامه خود، مراتب را قبلاً به‌طور کتبی به معاونت پژوهشی دانشکده اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده امید کریمی در رشته علوم ارتباطات است که در سال ۱۳۹۰ در گروه ارتباطات دانشکده صداوسیما به راهنمایی جناب آقای دکتر عبدالله گیویان و مشاوره جناب آقای دکتر سیدمحمد مهدی‌زاده دفاع گردیده است.»

ماده ۳: به‌منظور جبران بخشی از هزینه‌های انتشارات دانشکده، تعداد یک‌درصد شمارگان (در هرنوبت چاپ) را به معاونت پژوهشی دانشکده اهدا کند. دانشکده می‌تواند مازاد نیاز خود را در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰ درصد بهای شمارگان چاپ‌شده را به‌عنوان خسارت به دانشکده صداوسیما تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می‌کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشکده می‌تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به‌علاوه به دانشکده حق می‌دهد به‌منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتاب‌های عرضه‌شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب امید کریمی دانشجوی رشته علوم ارتباطات مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرائی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می‌شوم.

نام و نام خانوادگی: امید کریمی

تاریخ و امضاء:

دانشکده صداوسیما جمهوری اسلامی ایران

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم ارتباطات، گرایش تحقیق در ارتباطات

تحلیل دریافت جوانان از سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای:

مردم‌نگاری مخاطبان جوان شهر مریوان

دانشجو:

امید کریمی

استاد راهنما:

دکتر عبدالله گیویان

استاد مشاور:

دکتر سیدمحمد مهدی‌زاده

زمستان ۱۳۹۰

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

تشکر و قدردانی

بر خود لازم می‌دانم از تمامی کسانی که در طی انجام این تحقیق به‌نحوی بنده را کمک کردند، تشکر و سپاس‌گذاری کنم. این پایان‌نامه حاصل تلاش شبانه‌روزی بیش از یک‌سال محقق است، اما بدون شک اگر راهنمایی‌های دلسوزانه و مطالعه‌ی موشکافانه و دقیق استاد راهنمایم - دکتر گیویان - و همچنین مشاوره‌های به‌جا و خوب استاد مشاورم - دکتر مهدی‌زاده - نبود، کار به‌شکل حاضر در نمی‌آمد. بنابراین این تحقیق، موفقیت خود را بیش از هرکس مدیون این دو استاد بزرگوار می‌داند.

در وهله‌ی دوم باید از خانواده‌ی عزیزم به‌پاس زحمات بی‌دریغشان تشکر کنم. خواهرهایم روزین و روناک که زحمت هماهنگی چندتا از مصاحبه‌ها را کشیدند و تعدادی از مصاحبه‌ها نیز در منزل آنها انجام گرفت. از برادرم فرید و پسر عمویم عثمان، که هرکدام زحمت حروفچینی قسمت‌هایی از فصل دوم را عهده‌دار شدند. و از نوید که در دو مورد فرصت‌هایی را برایم ایجاد کرد تا با مخاطبان، سریال‌ها را در منزل خودشان تماشا کنم.

از تمامی ۲۵ نفری که منت نهادند و پذیرفتند که با آنها مصاحبه کنم و افرادی که اجازه دادند در منزل شخصی خودشان باهم سریال‌ها را تماشا کنیم.

از دوست همیشگی‌ام، هادی رحمان‌زاده، که در برگردان سؤالات به‌گُردی خیلی بنده رو یاری کردند.

از دو هم‌اتاقی و دوست عزیزم، اقبال خالدیان و محسن اسدی که در تمام مدت نگارش و انجام پایان‌نامه بدخلقی‌های بنده را تحمل کردند. همچنین از دوستم سیروان عبدی که چکیده‌ی انگلیسی، عبارات و واژه‌های ترجمه‌شده را بازخوانی و ویرایش کرد.

چکیده‌ی فارسی

استفاده از سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای امروزه به جزئی از زندگی روزمره‌ی بسیاری از مردم، از جمله جوانان شهر مریوان تبدیل شده است. این تحقیق در چارچوب مطالعات فرهنگی و با رویکرد تحلیل دریافت، در پی تبیین نقش رسانه‌های فرامرزی به‌عنوان مروجان فرهنگ عامه‌پسند است. براین اساس تحقیق حاضر به‌دنبال پاسخگویی به این سؤالات است که سریال‌ها چگونه و با چه سازوکاری انتخاب و تماشا می‌شوند، جوانان چه دریافت و رمزگشایی‌ای از این سریال‌ها دارند، و پس‌زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی مصرف‌کنندگان چه مشخصات و ویژگی‌هایی دارد.

روش تحقیق به‌کار گرفته، کیفی است و در این راستا از سه تکنیک مصاحبه‌ی عمیق، مشاهده، و مشاهده‌ی مشارکتی برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. با ۲۵ نفر از مخاطبان جوان مریوانی، مصاحبه‌های عمقی انجام گرفته است، و با همراه با تعدادی از مخاطبان سریال‌ها تماشا شده است.

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که سریال‌ها به دو شیوه‌ی فردی و جمعی مصرف می‌شوند. جوانان به‌دلایل مختلفی به تماشای سریال‌ها روی می‌آورند، اما دلیل اصلی آنها سرگرم شدن و بی‌کاری است. زنان بیشتر به سریال‌های عشقی و عاطفی علاقه نشان می‌دادند، درحالی‌که مردان بیشتر از فیلم‌های اکشن و ژانر وحشت لذت می‌بردند. مخاطبان اصلی سریال‌ها را نوجوانان، جوانان مجرد و متأهل، زنان میان‌سال خانه‌دار، و مردان میان‌سال تشکیل می‌دادند. افراد مختلف براساس ویژگی‌های فردی، و همچنین زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی خود، به شخصیت‌های خاصی علاقه نشان می‌دادند، و با آنها احساس همذات‌پنداری می‌کردند.

نتایج پژوهش نیز نشان می‌دهد که افراد به‌صورت فعالانه سریال‌ها را گزینش و تماشا می‌کنند. جوانان براساس گفتمان‌های در دسترس، مفصل‌بندی هویتی خود، و موقعیت‌های اجتماعی‌اشان، رمزگشایی‌های متفاوتی از سریال‌ها دارند. آنها با مصرف این سریال‌ها نوعی سبک زندگی را به‌وجود می‌آورند که از افراد دیگر متمایز می‌شوند. همچنین انطباق زیادی بین پس‌زمینه‌های اجتماعی مخاطبان با دریافت آنها از سریال‌ها وجود دارد. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان بر این باورند که کارکرد اصلی این سریال‌ها، طبیعی‌سازی امور، هنجارشکنی، و گسترش ایدئولوژی‌های خاص رسانه‌ای است.

واژگان کلیدی: سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای - شهر مریوان - مخاطبان جوان - رمزگشایی - دریافت - دسترسی گفتمانی - مصرف - پس‌زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی.

«فهرست مندرجات»

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- طرح مسئله	۵
۱-۲- ضرورت و اهمیت تحقیق	۶
۱-۳- اهداف تحقیق	۷
۱-۴- سؤالات تحقیق	۷
۱-۵- فرضیات تحقیق	۷
۱-۶- تعریف مفاهیم	۷

فصل دوم: پیشینه و مبانی نظری

۲-۱- تحقیقات پیشین	۱۴
۲-۱-۱- تحقیق‌های انجام شده در داخل کشور	۱۴
۲-۱-۲- تحقیق‌های انجام شده در خارج از کشور	۲۱
۲-۲- مبانی نظری تحقیق	۳۰
۲-۲-۱- شکل‌گیری و سیر تحولات مطالعات تلویزیون	۳۰
۲-۲-۱-۱- سنت‌ها و رویکردهای مخاطب‌پژوهی	۳۱
۲-۲-۱-۲- رویکردهای بررسی مخاطب	۳۲
۲-۲-۲- یافته‌ها و نظریه‌پردازی در تحلیل دریافت	۳۵
۲-۲-۲-۱- رمزگذاری و رمزگشایی	۳۶
۲-۲-۳- جهانی‌شدن	۳۷
۲-۲-۳-۱- جهانی‌گرایی	۳۹
۲-۳- چارچوب نظری	۴۰
۲-۳-۱- مقاومت‌های محلی و قومی؛ بطلان نظریه‌ی افراطی جهانی‌شدن	۴۰
۲-۳-۲- سنت فرهنگی و تحلیل دریافت	۴۳

- ۴۶-۲-۳-۲-۱- روش و یافته‌های پژوهشی تحلیل دریافت.....
- ۴۷-۲-۳-۲-۲- مفروضات مطالعات فرهنگی و نظریه‌ی دریافت.....
- ۴۸-۲-۳-۲-۳- نقش عوامل فردی، اجتماعی، و فرهنگی در دریافت پیام‌های رسانه‌ای.....
- ۴۹-۲-۳-۲-۴- مخاطبان فعال.....
- ۵۱-۲-۳-۲-۵- قومیت و استفاده از رسانه.....
- ۵۲-۲-۳-۲-۶- جنسیت مخاطبان.....
- ۵۴-۲-۳-۲-۷- نظریه‌های مصرف.....
- ۵۷-۲-۳-۲-۸- سبک زندگی.....

فصل سوم: روش تحقیق

- ۶۱-۳-۱- روش تحقیق.....
- ۶۲-۳-۱-۲- مردم‌نگاری.....
- ۶۴-۳-۲- روش و ابزار گردآوری اطلاعات.....
- ۶۵-۳-۲-۱- مصاحبه‌ی عمیق.....
- ۶۹-۳-۲-۲- مشاهده.....
- ۷۰-۳-۲-۳- مشاهده‌ی مشارکتی.....
- ۷۱-۳-۲-۳-۱- توصیف فضای خانه‌ی مصرف‌کنندگان.....
- ۷۳-۳-۳- جامعه‌ی تحقیق.....
- ۷۴-۳-۴- روش نمونه‌گیری و حجم نمونه.....
- ۷۵-۳-۴-۱- مشخصات مخاطبان مصاحبه‌شونده.....
- ۸۰-۳-۵- اعتبار و پایایی.....
- ۸۱-۳-۵-۱- مثلث‌سازی و جداسازی.....
- ۸۲-۳-۵-۲- اعتبارسنجی توسط مشارکت‌کنندگان.....
- ۸۳-۳-۶- روند پژوهش.....
- ۸۳-۳-۶-۱- مرحله‌ی پایلوت.....

۸۳ مکان مصاحبه و مشاهده ۳-۶-۲
۸۴ زمان ۳-۶-۳
۸۴ نحوه‌ی انجام مصاحبه ۳-۶-۴
۸۵ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۳-۷
۸۵ نظریه‌ی زمینه‌ی مبنا ۳-۷-۱

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۹۰ بخش اول) زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی مصرف‌کنندگان ۴-۱
۹۱ ۴-۱-۱- مریوان ۴-۱-۱
۹۴ بخش دوم) چگونگی انتخاب و تماشای سریال‌ها ۴-۲
۹۴ ۴-۲-۱- سریال‌های مصرف‌شده ۴-۲-۱
۹۶ ۴-۲-۲- شیوه‌ی آشنایی با سریال‌ها و انتخاب آنها ۴-۲-۲
۹۹ ۴-۲-۳- شیوه‌ی تماشا (الگوی مصرف) ۴-۲-۳
۱۰۲ ۴-۲-۴- دلیل انتخاب و مصرف سریال ۴-۲-۴
۱۰۵ ۴-۲-۵- ژانر و زبان سریال ۴-۲-۵
۱۰۹ بخش سوم) دریافت و رمزگشایی مخاطبان از سریال‌ها ۴-۳
۱۰۹ ۴-۳-۱- جنسیت ۴-۳-۱
۱۱۲ ۴-۳-۲- مخاطبان اصلی سریال‌ها ۴-۳-۲
۱۱۷ ۴-۳-۳- علاقه‌مندی و وابستگی به سریالی خاص ۴-۳-۳
۱۱۹ ۴-۳-۴- علاقه‌مندی به شخصیت‌ها ۴-۳-۴
۱۲۰ ۴-۳-۴-۱- اخلاق ۴-۳-۴-۱
۱۲۰ ۴-۳-۴-۲- توانمندی در فایق آمدن بر مشکلات ۴-۳-۴-۲
۱۲۱ ۴-۳-۴-۳- کنجکاوی ۴-۳-۴-۳
۱۲۱ ۴-۳-۴-۴- جذابیت ۴-۳-۴-۴
۱۲۲ ۴-۳-۴-۵- برنامه‌ریزی و ثبات قدم ۴-۳-۴-۵
۱۲۲ ۴-۳-۴-۶- بدبختی ۴-۳-۴-۶

۱۲۲ علاقه‌مندی‌های شخصی ۴-۳-۴-۷
۱۲۳ همذات‌پنداری ۴-۳-۵
۱۲۵ الگوپذیری از روابط زوجین در سریال‌ها ۴-۳-۶
۱۳۰ مفاهیم مطرح‌شده در سریال‌ها ۴-۳-۷
۱۳۳ لذت‌های اکتسابی ۴-۳-۸
۱۳۶ انتقاد از سریال‌ها ۴-۳-۹
۱۴۱ پیامد مصرف سریال‌ها ۴-۳-۱۰
۱۴۱ پیامد منفی ۴-۳-۱۰-۱
۱۴۳ پیامد مثبت ۴-۳-۱۰-۲

فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری، و پیشنهادها

۱۴۶ نتیجه‌گیری ۵-۱
۱۴۶ سریال‌ها و مخاطبان جهانی ۵-۱-۱
۱۴۸ معناسازی و مخاطبان فعال؛ فرایند دریافت ۵-۱-۲
۱۴۹ سریال‌ها و مخاطبان جوان ۵-۱-۳
۱۵۳ جنسیت و سریال‌ها ۵-۱-۴
۱۵۵ گفتمان‌های در دسترس و خوانش ۵-۱-۵
۱۵۶ پس‌زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی و رمزگشایی ۵-۱-۶
۱۵۸ ما - آنها ۵-۱-۷
۱۵۹ طبیعی‌سازی و هنجارشکنی ۵-۱-۸
۱۶۰ مصرف سریال‌ها و سبک زندگی عاقلانه ۵-۱-۹
۱۶۱ تلفیق روش‌ها؛ تأیید یا نقض؟ ۵-۱-۹
۱۶۲ محدودیت‌های تحقیق ۵-۲
۱۶۳ پیشنهادها ۵-۳
۱۶۶ فهرست منابع و مأخذ:
۱۶۶ الف) منابع فارسی

ب) منابع لاتین ۱۶۹

پیوست‌ها ۱۷۲

فصل اول
کلیات تحقیق

۱-۱- طرح مسئله

«فرهنگ رسانه‌ای به یکی از نیروهای غالب در فرایند اجتماعی شدن تبدیل شده است و تصاویر و چهره‌های پرآوازه در مقام داوران سلیقه و ارزش و تفکر جایگزین خانواده‌ها، مدارس، و کلیساها شده‌اند و سرمشق تازه‌ای برای هویت‌یابی و الگوهای هماهنگ سبک، مد، و رفتار ایجاد می‌کنند» (کلنر، ۱۹۹۵، به نقل از بنت، ۱۳۸۶، ص ۱۱۹). رسانه‌های عامه‌پسند، یعنی وسایل ارتباطی مانند تلویزیون، روزنامه‌ها، و مجله‌ها، از وجوه اصلی زندگی روزمره در مدرنیته‌ی اخیر به‌شمار می‌آیند. بنابراین، فرهنگ معاصر فرهنگی آکنده و اشباع‌شده از رسانه‌هاست (بنت، ۱۳۸۶، صص ۱۲۰-۱۱۹).

برخی از شواهد از جمله مشاهدات اکتشافی محقق حاکی از آن است که امروزه استفاده از ماهواره در جامعه‌ی ایرانی، اگر چه به‌صورت غیررسمی و زیرزمینی، به جزئی از زندگی روزمره‌ی برخی از مردم تبدیل شده است. به‌خصوص در شهر مریوان که یک شهر مرزی با مردمانی گُردزبان و دارای نوعی فرهنگ محلی خاص است این امر فراگیر شده است. کانال‌های ماهواره‌ای که برای مخاطبان ایرانی برنامه پخش می‌کردند، ابتدا بیشتر به برنامه‌های خبری، تفسیری، و تحلیلی می‌پرداختند. اما در چند سال اخیر و به‌خصوص پس از روی کار آمدن کانال فارسی وان^۱ در سال ۱۳۸۷، کانال‌های ماهواره‌ای به برنامه‌های سرگرم‌کننده و تفریحی نیز روی آوردند و اقدام به پخش برنامه‌هایی همچون سریال‌های خانوادگی کردند.

می‌توان گفت استفاده از سریال‌های سرگرم‌کننده و دارای مضامین مشترک^۲ - که اکثراً به ژانر خانوادگی و اجتماعی می‌پردازند - پدیده‌ای فراگیر و تاحدی همه‌گیر شده است. برای نمونه می‌توان به سریال‌های پرترفداری چون «ویدیا» و «زهره» در کانال ماهواره‌ای «آریانا»، «بریوان» - دوبله‌شده به زبان کردی - در کانال «کانال ۴» و فیلم‌های دیگری همچون «ویکتوریا»، «در جستجوی پدر»، «سفری

1. Farsi

دیگر»، «نقاب آنالیا» و ... در کانال «فارسی وان»، و همچنین سریال «تقدیر یک فرشته»، و «عشق و نفرت» در «پی.ام.سی فامیلی»^۱ اشاره کرد.^۲

می‌توان گفت این سریال‌ها در درون ساختار پیچیده‌ای از روابط حرفه‌ای و در ارتباط تنگاتنگی با قدرت ساخته می‌شوند. سریال‌های مذکور سعی می‌کنند به‌وسیله‌ی انواع رمزگان ایدئولوژیک، اجتماعی، و فنی معانی موردنظر خود را القا کنند. سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای را نظام‌های معنایی در نظر می‌گیریم که به‌صورت گفتمانی برساخته می‌شوند، و در پی القای ارزش‌ها و معیارهای فرهنگی، اجتماعی، و ایدئولوژیکی گفتمان خاصی هستند که در لابه‌لای ماجراهای داستان‌های آنها رمزگذاری شده است. بیشتر این فیلم‌ها ساخته‌ی آسیای شرقی - خصوصاً از نوع کره‌ای و هندی - و امریکا و امریکای مرکزی - خصوصاً مکزیکی - هستند که در بیشتر موارد، مسائل خانوادگی و روابط جنس‌های مخالف را پوشش می‌دهند. البته ردّ پای گرایش به فیلم‌های کره‌ای را حتی می‌توان در تلویزیون ایران نیز یافت. موفقیت فیلم «افسانه‌ی جومونگ» که در سال ۸۸ از شبکه سوم سیما پخش شد، می‌تواند نمونه‌ی بسیار خوبی برای این مدعا باشد. یکی دیگر از نشانه‌های موفقیت و جایگاه ویژه‌ی این گونه سریال‌ها در ایران، دعوت ستاره‌های این سریال‌ها به ایران است.^۳ اگرچه هنوز تحقیقات منسجم و علمی در زمینه‌ی میزان و کیفیت استفاده از این فیلم‌ها انجام نگرفته است، اما به‌نظر می‌رسد جوانان زیادی به این برنامه‌ها علاقه نشان داده‌اند و روزبه‌روز بر تعداد آنها افزوده می‌شود.

مطالعات اکتشافی محقق نشان می‌دهد که این سریال‌ها به دو شیوه‌ی فردی و جمعی مورد مصرف قرار می‌گیرند. در مورد سریال‌هایی چون «ویدیا» و «بیریفان» در بسیاری از نقاط شهر خانواده‌ها شبانه دور هم جمع می‌شوند و به تماشای آنها می‌پردازند. اما جوانان ترجیح می‌دهند سریال‌هایی چون «سفری دیگر»، «همسایه‌ها»، «تقدیر یک فرشته»، و «نقاب آنالیا» را در خفا و به‌تنهایی و در طول روز^۴ نظاره کنند. پوشش نامناسب و نمایش روابط عاشقانه‌ی آزاد و راحت شاید از دلایل آن باشد. جوانان - به‌خصوص زنان - در میهمانی‌ها، محیط کار، و در جاهای مختلف به بحث و تبادل نظر راجع به شخصیت‌های این سریال‌ها می‌پردازند، به قهرمانان و شخصیت‌های

1. PMC Family

۲. علاوه بر این سریال‌ها، سریال‌های دیگری نیز در این کانال‌ها یا کانال‌های مشابه پخش می‌شود که در اینجا به سریال‌های پرتعدادتر فقط اشاره‌ای کوتاه شد. برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به فصل چهارم.

۳. برای نمونه سانگ ایل گوگ، بازیگر نقش جومونگ در «افسانه‌ی جومونگ» در مرداد ماه ۱۳۸۸ با دعوت مسئولان دولتی وارد تهران شد.

۴. البته جوانانی هستند که شبانه به تماشای این‌گونه سریال‌ها می‌پردازند اما بسیاری از آنها نیز تلاش می‌کنند این مسئله را از والدین‌شان پنهان کنند.

سریال‌ها علاقه نشان می‌دهند و گاهی اوقات دیالوگ‌ها و تکیه‌کلام‌های آنها را تکرار می‌نمایند. به آنها خو می‌گیرند و حتی گاهی تلاش می‌کنند در لباس پوشیدن و آرایش ظاهری آنها را الگوی خود قرار دهند.

بسیاری از محققان و متخصصان کشور بر این عقیده‌اند که تماشای این گونه سریال‌ها می‌تواند منجر به عادی شدن روابط غیررسمی و نامشروع، عشق در سنین پایین، آزادی جنسی، ترویج مُد و پوشش‌های نامناسب و حتی خیانت در بین همسران و مسائلی از این دست شوند.

امروزه مخاطب تلویزیونی گُرد همچون بسیاری از مردم دنیا در معرض جریان‌های متعدد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، و ... است که این جریان‌ها بر نوع مفصل‌بندی هویتی فرد و به تبع بر نوع رمزگشایی‌ای که از سریال‌های تلویزیونی به عمل می‌آورد، تأثیر می‌گذارند. ضمن اینکه می‌توان در داخل خود جامعه‌ی کردستان نیز مردم را به طبقات و گروه‌های اجتماعی متفاوتی تقسیم کرد که به طبع این امر هم تنوع در مفصل‌بندی هویتی افراد و هم تنوع در رمزگشایی سریال‌ها را در پی دارد (بهرامی، ۱۳۸۷).

در این پژوهش سعی می‌شود تا با رویکرد تحلیل دریافت - که یکی از رویکردهای اخیر مخاطب‌پژوهی است و در مطالعات فرهنگی جایگاه ویژه‌ای دارد - به مطالعه‌ی مخاطبان جوان شهر مریوان پرداخته شود. مسئله‌ی اصلی این پژوهش آن است که مخاطبان جوان شهر مریوان چگونه و بر مبنای چه سازوکارهایی مجموعه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای - سریال‌ها - را انتخاب و تماشا می‌کنند؟ همچنین آنها چگونه این مجموعه‌ها را قرائت و رمزگشایی می‌کنند؟ و درنهایت به ویژگی‌های زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی مخاطبان سریال‌ها پرداخته می‌شود.

چند جنبه‌ی جدید بودن و نبودن این تحقیق

بیشتر مطالعات مربوط به مخاطب‌پژوهی در ایران از نوع روش‌های کمی، قیاسی و پیمایشی است. در این تحقیق با استفاده از روش کیفی و با تکنیک‌هایی چون مصاحبه‌ی عمیق و مشاهده‌ی مشارکتی به تحلیل خوانش و رمزگشایی مخاطبان از سریال‌ها پرداخته می‌شود. در تحقیقات گذشته کمتر به فرهنگ عامه و بالاختص فیلم‌های عامه‌پسند توجه شده است که در این تحقیق این امر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین مطالعات قبلی بیشتر بر روی سینما و تلویزیون تأکید کرده‌اند، در حالی که این تحقیق، فیلم‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای را نشانه گرفته است.

۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

این پژوهش از چند نظر حائز اهمیت است: ۱. رقابت سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای با تلویزیون داخلی ۲. خطر تهدید حاکمیت ملی و جذب مخاطبان داخلی توسط کانال‌های خارجی ۳. افزایش روزافزون علاقه‌ی جوانان به این گونه سریال‌ها و شناخت نیازمندی‌ها و علاقه‌مندی‌های آنان از طریق رمزگشایی‌شان از سریال‌ها ۴. توجه به نحوه‌ی دریافت مخاطبان جوان از سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای.

با پیشرفت تکنولوژی و پرتاب ماهواره به فضا در دهه‌ی ۵۰ و ۶۰ میلادی عصر جدیدی از دنیای ارتباطات به‌وجود آمد که مخاطبان جدیدی را در پی داشت. مخاطبان برای پیگیری برنامه‌ها به‌خصوص فیلم دیگر لازم نبود فقط به تلویزیون‌های دولتی و داخلی مراجعه کنند، بلکه در دنیای رقابت و تکثر رسانه‌ای به انتخاب دست می‌زدند. مک کوایل (۱۳۸۷) در این رابطه چنین می‌نویسد: «نتیجه‌ی پیشرفت‌های جدید و فور نسبی رسانه‌ها و محتوای صوتی- تصویری آنها بوده که به افزایش امکان انتخاب برای بسیاری از مخاطبان انجامیده است» (ص ۱۵). افزایش کانال‌های فارسی‌زبان و پخش سریال‌های عامه‌پسند توسط آنها مخاطبان زیادی را به خود جلب کرده است. بدیهی است این موضوع در درازمدت می‌تواند به نوعی گسست فرهنگی در جامعه تبدیل شود. همچنین منجر به کاهش حاکمیت ملی کشورهای کمتر توسعه‌یافته‌ای می‌شود که کمتر ابزار و پتانسیل لازم برای مقابله با پیام‌های برون‌مرزی را دارند.

قشر جوان جامعه، آینده‌سازان جامعه محسوب می‌شوند. در تمام جوامع، دولت‌ها توجه خاصی به نیازها، علایق، و باورهای جوانان دارند و به‌همین منظور تحقیقات گسترده‌ای را در جهت شناسایی و رفع نیازها و مطالبات جوانان انجام می‌دهند. بر این اساس ما برای شناخت علاقه‌مندی‌های جوانانمان، به‌خصوص در مورد سریال‌ها و فیلم‌های عامه‌پسند، نیاز به مطالعه و تحقیقات جامع و دقیقی در تمام نقاط کشورمان داریم. شناخت از نیازها و علاقه‌مندی جوانان باعث می‌شود تا تلویزیون ملی و محلی ما بتواند برنامه‌های درخور توجه آنان تولید و پخش نماید.

از فیلم‌ها گاه برای انتقال نوعی خاص از ایدئولوژی استفاده می‌شود. با افزایش استفاده از ماهواره‌ها و به دنبال آن سریال‌های طولانی و عامه‌پسند، پی بردن به انگیزه‌های مصرف‌کننده‌های این سریال‌ها و نوع معانی و خوانش و تفسیرهایی که از آن می‌شود، ضروری است و برای آموزش عمومی جوانان ایرانی، آگاهی از خطرات احتمالی معرفتی، اخلاقی و ... ناشی از تماشای چنین سریال‌هایی ضروری است، و باید بدانیم جوانان ما چه دریافتی از این نوع فیلم‌ها دارند.

افزایش و رشد قارچ گونه‌ی کانال‌های ماهواره‌ای فارسی زبان - خصوصاً کانال‌های پخش فیلم و سریال - گرایش بیش از پیش جوانان به تماشای این کانال‌ها و سریال‌ها، تهدیدها و خطرهای ناشی از تماشای سریال‌ها و امکان دگرگونی و تغییرات فرهنگی و اجتماعی در بین جوانان، ضرورت توجه جدی به تحقیق و پژوهش در این زمینه را آشکار می‌کند. خصوصاً اینکه این گونه سریال‌های ماهواره‌ای به رقابت با تلویزیون ملی پرداخته‌اند و می‌توانند مخاطبان اصلی داخلی را به خود جذب کنند.

روشن است که یکی از روش‌های پژوهش در زمینه‌ی فیلم و سریال، پی بردن به دریافت و رمزگشایی مخاطب از محتوای سریال‌هاست. بنابراین ضروری است که خوانش جوانان از سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای به‌طور عمیق مورد مطالعه قرار بگیرد.

۳-۱- اهداف تحقیق

هدف اصلی:

۱. بررسی نقش رسانه‌های فرامرزی به‌عنوان مروجان فرهنگ عامه‌پسند.

اهداف فرعی:

۱. بررسی مصرف فرهنگی در بین جوانان و نوع و شیوه‌ی استفاده‌ی آنها از این گونه متون و برنامه‌ها.

۲. شناخت دریافت و خوانش جوانان از سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای.

۳. شناخت ویژگی‌ها و مشخصات زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی مصرف‌کنندگان سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای.

۴-۱- سؤالات تحقیق

سؤالات اصلی تحقیق:

۱. سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای چگونه و بر مبنای چه سازوکارهایی توسط مخاطبان جوان انتخاب و تماشا می‌شوند؟
۲. مخاطبان جوان شهر مریوان چگونه این مجموعه‌ها را قرائت و رمزگشایی می‌کنند؟
۳. زمینه‌ی اجتماعی - فرهنگی مصرف‌کنندگان چه مشخصات و ویژگی‌هایی را دارد؟

۵-۱- فرضیات تحقیق

این تحقیق از نوع اکتشافی است و طرح فرضیه قبل از انجام تحقیق می‌تواند آن را منحرف کند. باید با بی‌طرفی سراغ آزمودنی‌ها رفت و انواع مکانیسم‌های استدلالی و تفسیری که آنها در تفسیر پیام‌های رسانه به‌کار می‌برند را سنجید. سؤال‌های تحقیق راهنمای گردآوری، تفسیر و ارائه‌ی گزارش خواهد بود.

۶-۱- تعریف مفاهیم

در این قسمت تلاش می‌شود مفاهیم اصلی، مهم، مبهم و پیچیده که در این تحقیق به‌کار می‌روند، به‌صورت نظری تعریف شوند. پس از تعریف مفهوم موردنظر، نحوه‌ی کاربرد آن در این تحقیق و همچنین تعریف خاص مفهوم در تحقیق حاضر توضیح داده می‌شود.

فیلم‌های عامه‌پسند

در ابتدای پیدایش فیلم تا مدت‌ها نگاه زیبایی‌شناسانه مدنظر بود و بیشتر به فیلم‌های مورد توجه فرهنگ والا - یا عالی - توجه می‌شد. اما با به‌وجود آمدن مکتب مطالعات فرهنگی توجه ویژه‌ای به فیلم‌هایی شد که مورد توجه همگان قرار می‌گیرد. این فیلم‌ها دارای ویژگی‌های خاصی هستند. ساختار فیلم‌های عامه‌پسند مبتنی بر دو گونه برهه است: برهه‌های روایت و برهه‌های صحنه. برهه‌های نوع اول به مرد فعال مربوط می‌شوند و برهه‌های نوع دوم به زن منفعل (استوری، ۱۳۸۵، ص ۱۶۳).

سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای

سریال به‌عنوان قالبی خاص از میان برنامه‌های تلویزیونی، مجموعه داستان دنباله‌داری است که در ژانرهای دراماتیک، پلیسی - جنایی، خانوادگی و ... می‌گنجد. از زمان ورود تلویزیون به خانه‌ی مردم، این قالب مورد توجه و علاقه‌ی بینندگان بوده است. همذات‌پنداری و درگیری با شخصیت‌های داستانی در سریال قوت و دوام بیشتری نسبت به فیلم‌های سینمایی دارد. این نکته به‌دلیل طولانی و دنباله‌دار بودن و داستان سریال‌هاست. درگیری با شخصیت‌ها، سبک زندگی، ایدئولوژی، و فرهنگ حاکم در سریال دلیل اثرگذاری آن بر مخاطب است (شهبندی، ۱۳۸۹، ص ۵).

منظور ما از سریال عامه‌پسند همان چیزی است که در انگلیسی به آن "Soap Opera" می‌گویند و در زبان فارسی به سریال‌های آبکی، صابونی، خانوادگی، و عامه‌پسند نیز ترجمه شده است. گراتی (۱۳۸۴) درباره‌ی این اصطلاح می‌گوید «اصطلاحی تمسخرآمیز بود و بر نمایش‌هایی بسیار دراماتیک، مبتذل و با کم‌ترین تمرین دلالت داشت که با وجود تمام اهمیت‌شان نادیده گرفته می‌شدند» (ص ۹).

جورج کامستاک^۱ سریال خانوادگی را این‌طور تعریف می‌کند: «برنامه‌ی روزانه‌ی کم‌هزینه‌ای که هفته‌ای چندبار پخش می‌شود و غالباً مخاطبان زن بزرگسال را جذب می‌کند» (به‌نقل از همان، ص ۱۳). گراتی (۱۳۸۴) در کتاب «زنان و سریال‌های خانوادگی تعریف جامعی از سریال خانوادگی را ارائه می‌دهد. وی می‌گوید «سریال‌ها را برنامه‌هایی بدانیم که در آن مسائل مشابه با شیوه‌های متفاوت به نمایش درمی‌آیند و در فضایی ساده، طیفی از سبک‌ها و نگرانی‌های گوناگون عرضه می‌شود». (ص ۱۷).

منظور از سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای در این تحقیق آن‌گونه از سریال‌هایی است که در کانال‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان و کُردی‌زبان پخش می‌شود و مخاطبان زیادی - عامه‌ی مردم - را به‌خود جلب کرده‌اند. نمونه‌ی این‌گونه سریال‌ها را قبلاً ذکر کردیم و در فصل چهارم با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار می‌گیرند. در بعضی جاهای این تحقیق ممکن است به اختصار از واژه‌ی «سریال» یا «سریال‌ها» به‌جای «سریال‌های عامه‌پسند ماهواره‌ای» استفاده شود.

1. George Comstock